

Cséby Géza

Keszthely grófja

Szabó Dezsőnek, az MTA levelező tagjának, a történelemtudományok kandidátusának hatalmas munkája *A herceg Festetics-család története* 1928-ban jelent meg. A neves debreceni történész a család keszthelyi ágának történetét alapos kutatások alapján vetette papírra. A vaskos, közel négyszáz oldalas kötetben találhatjuk meg az első komoly, levéltári dokumentumokra támaszkodó Festetics (I.) György életrajzot is. Mindazonáltal nem tekinthetünk el attól sem, hogy a családtörténet, a családban elsőként hercegi rangot kapott, mindvégig császárhű Festetics Tasziló megbízásából készült. Éppen ezért Festetics György életének bizonyos eseményei, melyek az udvarral szembeni ellenállását bizonyították, Szabó munkájában kevésbé voltak exponálva.

Természetesen, ezen kívül, születtek rész tanulmányok. Nem kerülhetjük meg Négyesy László remek dolgozatát, amelyet az 1921-es keszthelyi Helikoni Ünnepek pályázatára írt *Gróf Festetics György a magyar irodalomban* címmel. Ez azonban a gróf munkásságának egy szeletét, irodalmi mecénatúráját dolgozza fel viszonylagos részletességgel. Hasonlóan vélekedhetünk Váczy János két tanulmányáról is a *Gróf Festetics György és a magyar Helikoni ünnepélyek* (Vasárnapi Újság, 1886) és *A keszthelyi Helikon* (Budapesti Szemle, 1905), amely a Helikonok értékelését, irodalmunkban elfoglalt helyét volt hivatva – némi negatív elfogultsággal – meghatározni.

A legújabb korban Süle Sándor hasonlóan elfoglalt értékelésével találkozhatunk két könyve esetében is (*Kisszántói Pethe Ferenc*. Akadémiai, Bp., 1964; *A keszthelyi Georgikon 1797-1848*. Akadémiai, Bp., 1967). Festetics György életének és munkásságának reális értékelését Sági Károly kísérelte meg eredménnyel az *Adatok Festetics György és*

munkássága értékeléséhez (Veszprém megyei Múzeumok Közleménye 6. Veszprém, 1967) című dolgozatában, valamint a *Georgikon 175* kiadványban (Mezőgazdasági, Bp., 1972).

Napjainkban Kurucz György számít a legismertebb Festetics György kutatónak. Korábban számos kisebb-nagyobb tanulmánya jelent meg a gróf életével, könyvtárával, a felvilágosodás irodalmához való viszonyával, a Festetics birtokok gazdálkodásával kapcsolatban. Húsz éven át gyűjtötte, rendszerezte, egy-egy tanulmányban közkinccsé is tette kutatásait. A lehető legszélesebb körben igyekezett tájékozódni – amint maga is bevallja – s a British Council ösztöndíjasaként az angliai University of Reading könyvtárában éppúgy kutatott, mint a Museum of English Rural Life gyűjteményében. A Max Planck Institut für Geschichte és a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek ösztöndíjasaként pedig a lehető legközelebről ismerkedhetett meg a korabeli magyar, német és osztrák nemesség életformájával, műveltségével. A dolgozathoz nélkülözhetetlen, közvetlen Festetics iratokat a Magyar Nemzeti Levéltárban a keszthelyi Festetics kastély gyűjteményében, a Zala Megyei Levéltárban, a Balatoni Múzeumban kutathatta. E rövid könyvismertető kereteit figyelembe véve szinte felsorolhatatlanok azok a bel-és

külföldi kutatóközpontok, intézetek, levéltárak, melyek nagy ívű munkájához nélkülözhetetlen segítséget adtak. Végül 2013 őszén a Corvina Kiadó jóvoltából megjelenhetett Kurucz György összegző tanulmánya a keszthelyi grófról. Minden állítását bizonyítandó, közel ezer lábjegyzetet, a függelékben több dokumentumközlést találunk. A komoly, forrásanyagnak is értékelhető műről bátran írhatta a kötet előszavában Gergely András történész: „*Festetics György életének itt olvasható leírása beilleszkedik, vagy legalábbis bele fog illeszkedni egyszersmind abba a histográfiai vitába, amely többnyire rejtetten bár, de évtizedek óta folyik a magyar történetírásban.*” Hozzátehetjük, e korszak vizsgálatánál most már megkerülhetetlen Kurucz György könyve. Nemcsak Keszthely, de a régió s a magyar történelem vizsgálatának esetében is.

Kurucz nem szokásos életrajzot ír. A kor szövevébe ágyazva vizsgálja Festetics tevékenységét, munkásságát a magyar - szélesebb értelemben vett - kultúrának, fejlődésnek tett kisebb-nagyobb vagy éppen elévülhetetlen szolgálatait. Szamba véve azokat a honi és külföldi irányzatokat, melyek segítették elképzelései megvalósítását. Festetics tevékenységének aprólékos vizsgálata során bontja ki Kurucz a gróf életrajzát.

Festetics György 1755. december 31-én született a Sopron megyei Ságon (ma Simaság). Édesanyja az a Bossányi Júlia, kinek révén Kazinczy Ferencsel is rokonságba került. Apja Pál, Mária Terézia kedvelt embere, aki a császárnőtől grófi rangot kapott. Nagypapa a keszthelyi központú hatalmas birtok meglapozója Kristóf. A család vagyonát a háborús konjunktúra sikeres kihasználása, s nem utolsó sorban a jó házasságok alapozták meg. Bár Festetics György nagypapa és apja is hangsúlyt fektetett arra, hogy a kor művelt mágánásai közé soroltathassanak (könyvtárak bővítése, iskolalapítás, stb.), elsősorban mégiscsak a vagyon és a ranglétrán való feljebb-jutás reális lehetőségeit tartották a legfontosabbnak. Festetics György azonban – talán éppen édesanyja nevelése, vagy a theresianumi iskolai évek miatt – más célkitűzéseket is maga elé vetített. Vajon mit kezdetett

a nagy vagyonszerző, a szigorú realizmus talaján álló és tevékenykedő, tulajdonképpen gyakorlatias Festetics Kristóf, unokájának a Theresianumban papírra vetett versének két sorával?

„*Emberség, nem festék, ez igaz tudomány
Vitézség e nélkül gyászos és halovány.*”

Nem véletlen tehát a nagyapa kifakadása fiának, Pálnak írt levelében, amikor megtudta, hogy unokáját munkája Bécshez köti: „...*ha Gyuri fog melléd rendőltetni egy nagy hypochondristával és fántástával több lesz Bécsben.*” Vajon a szigorú nagyapa megértené, elfogadná-e, hogy unokája, a kései magyar felvilágosodás egyik kiemelkedő alakja, illetve a magyar reformkor kibontakozásának egyik előharcosa lett? Nem valószínű. Pedig Festetics György élete, amelyben számos kudarcot és győzedelmet is találunk, ezt a tényt támassza alá. Természetesen reformtervei megvalósításánál saját érdekeit is figyelembe vette, de ismerve életútját, kimondhatjuk, hogy nem kizárólagosan ezek az érdekek motiválták.

Kurucz György Festeticsről írt számos tanulmánya közül különösen figyelemre méltó a *Századok* folyóirat 2006 évi 3. számában megjelent *Adósság, hitel, törlesztés - Festetics György pénzügyi helyzete 1782 és 1818 között* című munkája. Ugyanis a gróf munkásságának értékelésekor nem tekinthetünk el anyagi helyzetének vizsgálatától. A leszerelését követően, gazdaságát majdhogynem romokban találó Festetics tudta, hogy a felvirágzás egyetlen esélye a megfelelő iskoláztatás, a műveltség emelése. Tevékenységéből kitűnik, hogy unokaöccse, gróf Széchenyi István később megfogalmazott gondolatát már korábban vallotta, azzal messzemenően egyetértett: *Egy nemzet ereje a kiművelt emberfők sokaságában rejlik.* Ezért kellett Keszthelyre iskolák, ezért kellett a csurgói gimnázium, ezért kellett a Georgikon, amely kezdetben csak a Festetics birtokok részére képzett szakembereket, de két év múlva már országos hatókörrel tevékenykedett.

A szerző könyvében az eszmélő, majd nagyon is tudatos Festetics György képét rajzolja meg,

számba véve azokat a körülményeket, amelyek az ifjú, majd idősebb gróf életútját formálták, alakították, végső soron meghatározták. Nem véletlen az sem, hogy Kurucz tanulmányát áttekintéssel kezdi, felvázolja Festetics történeti irodalomban elfoglalt helyét. Nemcsak a róla és hozzá írt munkák sorjázására kerül sor, de mindezek értékelésére. Legnagyobb alkotásának a Georgikonnak további sorsáról is tudomást szerzünk. Az oktatás milyenségéről, az iskola kiváló tanáiról, a fejlesztés és a fejlődés lehetőségeiről is szól munkájában. A *Ráció és ideál* című fejezet már első mondata rávilágít arra az útra, amely Festetics sajátja volt. Az örök útkeresés: *„Jóllehet a keszthelyi gróf életművének legjelentősebb részét képezi az 1797-ben Keszthelyen alapított mezőgazdasági tanintézet (értsd: Georgikon Cs. G.), mégis az iskola jellegét, a képzés tartalmát és az oktatás kereteit, csak mint a leendő tanárok személyét illetően ha nem is koncepcionálisan, de sok tekintetben egyfajta útkeresés figyelhető meg az intézmény kezdeti időszakában.”* A rációnak és ideálnak kérdését gyakorta fellelhetjük Festetics életében. Racionális megfontolásból hozatta Keszthelyre a szombathelyi Perger Ferenc könyvnyomdászt, hogy az iskolák és az uradalom számára fontos nyomtatványokat helyben állítsák elő, de az első Helikonon elhangzott magyar nyelvű verseket is vele nyomatta ki.

A Georgikonnak, a mai egyetem elődjének számító intézményen túl Festetics munkásságát, főleg Keszthelyen és környékén a Helikoni Ünnepekkel kötik össze. Nem véletlenül. Ugyanis az 1817-ben első ízben megtartott ünnepek újkori reinkarnációja mind a mai napig Keszthely legnagyobb rendezvényei közé tartozik.

Az általa alapított, illetve fenntartott és jól működő iskolák mellett, a gróf lehetőséget látott a magyar irodalom, és könyvkiadás támogatására is. Már 1815-ben arról tájékoztatja a kastélyába vendégként érkező Dukai Takács Istvánt és leányát Dukai Takács Juditot, hogy rövidesen Magyar Helikonra hívja a költőket. Ezt erősíti meg Berzsenyinek 1816 őszén írt levelében is. S valójában 1817. február 12-én, a császár születésnapján, meg-

rendezik az első keszthelyi Helikoni Ünnepet, ahol megjelenik Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Sándor és felesége Szegedy Róza (aki Festetics nagyanyja révén rokonságban volt a gróffal), Pálóczi Horváth Ádám, Dukai Takács Judit. Ennyi neves költő soha nem jelenik meg a további Helikonokon, melyek évente kétszer kerülnek megrendezésre: februárban az uralkodó születésnapján és májusban a georgikoni vizsgákhoz kapcsolódóan. Öt alkalomról van szó, az utolsó az 1819 februári. 1819 áprilisában meghal Festetics, s fia, László nem tartja fontosnak a rendezvény életben tartását. Ráadásul Pesten feltűnik egy teljesen új, fiatal költői nemzedék, akik Kisfaludy Károly köré csoportosulnak.

Kurucz György dolgozata pannója a kor társadalmi berendezkedésének, a kor művelődésének és gazdasági viszonyainak. Kiválóan mutatja be egy nagybirtok eredményes igazgatásának lehetőségeit, megvalósulását. Ezért foglalkozik behatóan a Georgikonnal mint intézménnyel, a tanítási módszerekkel, rámutatva az iskola fontos, de semmiképp sem provinciális működésére. Festetics hatékony intézetet akart létrehozni, s ez sikerült is, ehhez hozzájárultak tanulmányai és ismeretségei. A kötet részletesen foglalkozik a grófnak bel- és külföldi tudósokkal, elsősorban gazdasági szakemberekkel fenntartott kapcsolatával. Ez a szerteágazó és rendkívül fontos kapcsolatrendszer tette lehetővé, hogy a Georgikon valóban figyelemre méltó intézménnyé váljon. Ezt támasztja alá, többek közt, Jakob Glatznak, a szászországi schneppfenthalai nevelőintézet tanárának 1799-ben megjelent kritikus műve, amely lehangoló képet fest a korabeli Magyarország társadalmi, kulturális viszonyairól. A kötet megjelenését követően annyi ellenséget szerzett magának, hogy hazatérését is megtiltották. Keszthelyről és a grófról azonban megjegyzi, hogy egy *„...igen tiszteletreméltó, tekintélyes és vagyonos férfi (...) családi székhelyén, a Balatonhoz közeli Keszthelyen gazdasági iskolát alapít(son), amely az embernek okot ad sok jó dologban reménykedni. Festetic(!) György gróf (ez a hazafi neve) sokat tesz a jobb ismeretek, a művészetek és a tudományok magyarországi elterjesztéséért. (...) Ennek a szép*

célnak az elérése érdekében semmiben nem takarékoskodik. (...) Ha az ember Magyarországon virágzó dűlőket, termékeny szántókat, mesterségbeli szorgalmat és jól igazgatott birtokokat szeretne látni, akkor látogassa meg a Festetich-féle(!) birtokokat, különösen Keszthelyt. Üdv a férfinak, aki az udvari levegőtől és a világ zajától távol, boldogságát alattvalóinak nemesítésében és boldogításában keresi.”

Kurucz György számos, eddig nem ismert részletre hívja fel a figyelmet. Egyik ilyen eset annak a kis babérkoszorúnak a története, amelyet Festetics, I. Ferenc második feleségétől, Mária Terézia császárnétól kapott. Ez az egykor kegyvesztett gróf számára külön megtiszteltetés volt. Persze nem ment oly könnyen a megbocsátás, Festetics számos kezdeményezést támogatott nagyobb összeggel. Az érdekes ajándékozás történetét Kurucz így ismereteti: *„Érdemes megemlíteni, hogy az országgyűlésen Festetics György a császárnétól személyes ajándékot is kapott. Az 1802. évi országgyűlés idején Grassalkovich herceg ugyanis nagyszabású álarcosbált rendezett pozsonyi palotájában. A bál forgatagában egy szép fiatal hölgy kis kosarából apró ajándékokat adott a vendégeknek, így többek között egy babérkoszorút nyújtott át, rajta német nyelvű felirattal: A hűségeseknek. Ez a kis koszorú, korabeli papírba csomagolva, s azzal a megjegyzéssel, hogy Festetics magától a*

császárnétól kapta az említett bálon, a keszthelyi gróf személyes iratanyagában ma is fellelhető.” Kutatásaim során magam is kézbe vehettem a kissé már színét-vesztett koszorúcskát, amelyet ott őriznek a Magyar Nemzeti Levéltár Festetics Levéltárában. Külön öröm, hogy a szerző a koszorú és a felirat szövegének fényképét is közli a kötetben.

Kurucz György tekintélyes munkáját kiválóan válogatott és jó minőségben nyomtatott képek illusztrálják. Nemcsak a grófi udvart, a családot, a rokonságot mutatják be, de épületek, térképek, városképek korabeli metszeteivel, Festetics munkásságát meghatározó, vagy segítő személyek arcképével hozzák közelebb a kort. Természetesen a szerző bevonásával válogatott ábrák, a Corvina kiadónak köszönhetően jelenhettek meg kiváló minőségben. Dicséretes a szép tipográfia.

Végül, ha feltennénk a kérdést, amely a bevezető első mondatában is megfogalmazódott: *Ki volt Festetics György?* Sokan, sokféleképpen, néha bátortalanul, olykor a történelmi háttér ismerete nélkül, adnak meg a feleletet. Ha azonban áttanulmányozzuk, elolvassuk Kurucz György könyvét, már bátrabban válaszolhatunk erre a kérdésre.

(Corvina, 2013)